Metafor ve Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi

Editör: Bahadır KILCAN

4. Baskı

PEGEM AKADEMİ

Editör: Doç. Dr. Bahadır KILCAN

METAFOR VE EĞİTİMDE METAFORİK ÇALIŞMALAR İÇİN BİR UYGULAMA REHBERİ

ISBN 978-605-241-080-6
DOI 10.14527/9786052410806

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere http://pegem.net adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Eylül 2017, Ankara
4. Baskı: Mart 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türlüdür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Bilinmeyenleri

bilinenlerle öğretmeye gayret eden tüm eğitimcilere...

ÖN SÖZ

Geçmişten günümüze birçok alanda kullanılmış ve kullanılmakta olan metaforlar, dilin anlatmak istediğini kolaylaştırıcı bir vazifeyi her zaman üstlenmiştir. Hakkında, çeşitli medeniyetlerin literatüründe farklı tanımlamalar yapılmasını bir yana bırakacak olursak metaforlar, insanlar arasında anlaşılır ve zengin iletişimin bir unsuru olarak nitelendirilmektedir.

Son yıllarda, veri toplama için başvurulan bir araştırma aracı olarak kullanılan metaforlar, özellikle nitel araştırmanın paradigmasına uygun veri toplamaya imkân vermektedir. Metaforlar, kendi başlarına bir veri toplama aracı olarak kullanıldığı gibi diğer veri toplama araçları ile de kullanılmaktadır. Özellikle ölçülmek istenen obje hakkında popülasyonun algısını ortaya çıkarmak için kullanılan metaforlar, obje hakkında ortaya çıkan algıya ait nasıl bir öğretme faaliyetinin gerçekleştireceği konusunda da ipuçları vermektedir.

Ülkemizde, eğitim bilimleri alanında metaforun ne olduğuna, araştırma aracı olarak nasıl kullanılabileceğine yönelik bir eserin eksikliği, bizi bu eseri ortaya çıkarmaya sevk etmiştir. Kitabın yazarları, metafor namına ulaşabildikleri bütün kaynaklardan yararlanarak birçok literatürün konusu olmuş metaforu, olabildiğince sadeleştirmeye çalışmışlardır.

Bu eserin ortaya çıkmasında istekli olmaktan kaçınmayan tüm yazarlara ve kitabın basımını üstlenen Pegem Akademi Yayıncılık çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Ülkemiz eğitim sisteminin köşe taşları olan öğretmenlerin, öğretimde yaşayabilecekleri karışıklığın çözümü için benzetmelerden faydalanmaları dileğiyle...

Doç. Dr. Bahadır KILCAN

Ankara, 2019

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: *Doç. Dr. Bahadır KILCAN*

1. Bölüm: Metafor Nedir, Ne Değildir?
Cennet GÜNEŞ
Bilim Uzmanı, Milli Eğitim Bakanlığı
Rumeysa TEZCAN

2. Bölüm: Metaforlar ve Benzerleri ile İlgili Söylenenler
Şeyma ÖZELMACI
Uğur ÇAKIR
Bilim Uzmanı

3. Bölüm: Metaforların Türleri, Özellikleri ve İşlevleri
Arş. Gör. Oğuz SEYHAN
Amasya Üniversitesi

4. Bölüm: Metaforların Kullanım Alanları ve Faydaları
Arş. Gör. Canan AKYOL
Dokuz Eylül Üniversitesi

5. Bölüm: Eğitim Bilimlerinde Metaforların Veri Toplama Aracı Olarak Kullanılması, Örnek Bir Uygulama
Doç. Dr. Bahadır KILCAN
Gazi Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz....iv
Bölümler ve Yazarları....v

1. BÖLÜM
METAFOR NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Giriş....1
Metaforun Tarihçesi....6
Kaynakça....14

2. BÖLÜM
METAFORLAR VE BENZERLERİ İLE İLGİLİ SÖYLENENLER

Giriş....17
1.Metafor ile ilgili Teoriler....17
1.1 Klasik Yaklaşıma Göre Metaforlar....18
1.2 Romantik Yaklaşıma Göre Metaforlar....19
1.3 Çağdaş Yaklaşıma Göre Metaforlar....20
2. Metaforların Oluşmasında Kişisel Tecrübe ve Kültürün Etkisi....22
3. Metafor ve Ona Benzeyenler....23
4. Analoji....26
5. Metonimi....27
6. Sinekdoka....27
7. Kişileştirme (Teşhis)....28
8. Atasözü....28
9. İmge / Sembol....29
10. Metaforlarla İlgili Söylenmiş Sözler ve Bilinen Metaforlar....30
Kaynakça....33

3. BÖLÜM
METAFORLARIN TÜRLERİ, ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVLERİ

Giriş....35
1. Metafor, Eğretileme ya da İstiare....38
2. Yönelim Metaforları....41
3. Ontolojik Metaforlar....43
4. Kişileştirme (teşhis ve intak)....43
5. Metonimi (Mecaz-ı Mürsel, Adaktarımı)....44

6. Metaforların İşlevleri 44
Kaynakça....47

4. BÖLÜM
METAFORLARIN KULLANIM ALANLARI VE FAYDALARI

Giriş....49
1. Metaforların Kullanım Amaçları....49
2. Metaforların İlk Kullanımı....54
3. Metaforların Uygulama Alanları....58
4. Felsefe ve Metafor....60
4.1 İlk Çağ Filozoflarında Metafor....60
4.2 Hristiyan Orta Çağ Filozoflarında Metafor....62
4.3 Türk-İslam Filozoflarında Metafor....62
4.4 Yeni Çağ Filozoflarında Metafor....63
4.5 Yakın Çağ Filozoflarında Metafor....65
5. Dilbilim, Edebiyat ve Metafor....67
6. Eğitim ve Metafor....71
6.1 Metaforların Eğitimde Kullanımının Faydaları....77
6.1.1 Metaforların Öğrencilere Sağladığı Faydalar....77
6.1.2 Metaforların Öğretmenlere Sağladığı Faydalar....78
6.1.3 Metaforların Araştırmacılara Sağladığı Faydalar....80
6.2 Metaforların Eğitime Yansımaları....82
Kaynakça....85

5. BÖLÜM
EĞİTİM BİLİMLERİNDE METAFORLARIN VERİ TOPLAMA ARACI OLARAK KULLANILMASI, ÖRNEK BİR UYGULAMA

Giriş....89
1. Metaforlarla Veri Toplama Aracının (Formunun) Oluşturulması....90
2. Metaforlarla Veri Toplamanın Ön Uygulama Aşaması....92
3. Metaforlarla Veri Toplamanın Asıl Uygulama Aşaması....92
4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması....94
5. Bulgular (Raporlaştırma)....100
6. Sonuç Kısmının Yazımı....106
Kaynakça....108

Yazarlar Hakkında....109

1. BÖLÜM

METAFOR NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Cennet GÜNEŞ
Bilim Uzmanı, Milli Eğitim Bakanlığı
Rumeysa TEZCAN

GİRİŞ

Metafor kelimesi genel yapısı itibariyle birçok anlamı karşılamaktadır. Kavramın birden fazla anlama karşılık gelmesi temelde "taşıma" (bir anlamı ötekine gönderme) anlamıyla sonsuz bir anlam evrenine açılımlanmasından doğmaktadır. Sözcük, en basit yapı taşı olan mecazla başlayıp, kişileştirme, istiare, değişmece... vb. kadar çok geniş bir anlam evrenine sahiptir. Metafor kelimesi esas olarak Grekçe'de "metaherein" kelimesinden gelmektedir. Taşımak, transfer, aktarım gibi anlamlar taşımaktadır. Metafor kelimesi etimolojik olarak birleşik kelime (meta+ phora) olarak izah edilen "metaphora"ya dayanır. "Meta", "öte" anlamında gelen, "pgora" ise "taşımak" anlamını çağrıştıran Yunanca kökenli kelimelerdir. Latin yazarlar, metafor kavramını "translation" (aktarma, taşıma) veya "smilitudo" (benzetme) olarak kullanmışlardır (Nasalski'den aktaran Tepebaşılı, 2013, s. 16). Her iki dilde de görüldüğü üzere bir şeyin (sadece sözcükler değil) bir yerden bir yere taşındığı şema olarak karşılaşılmaktadır. Buradaki gerçek metafor ise meydana gelen bu yer değiştirme hareketidir (Karamehmet, 2012, s. 35). Metafor kavramının İngiliz dilinde iki karşılığı vardır. Birincisi bir isim, bir belirleyici kelime ya da kelime grubunun farklı ama kendisine benzeyen bir nesneye ya da eyleme aktarılması ile oluşan gerçek anlamda da kullanılabilen söz figürü olması, ikincisi de kavramsal sunum olarak görülen bir şey ve/veya sembol olarak belirtilmesidir (Gasset'den aktaran Alparslan, 2015, s. 48). Türkçede ise metaforlar, geçmişten itibaren istiare, eğretileme, değişmece, metafor hatta ad aktarması gibi kelimelerle kullanılmıştır. Metaforlar geleneksel olarak "yoldan çıkış" olarak ifade edilir. Günlük dilde, edebiyat dilinde farklı sebeplerle normal kabul edilen ve aşina olunan dil kullanımlarının dışına çıkılır. Fakat metaforlar herhangi bir yanlış kullanımı yansıtmazlar, onlar dilin doğal unsurlarıdır (Nasalski' den aktaran Tepebaşılı, 2013, s. 16).

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük metafor kelimesine anlam bakımından eş değer olarak mecaz kelimesini vermekte, mecaz kelimesini iki farklı anlamda açıklamaktadır: "1. Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamı dışında başka anlamda kullanılan söz. 2. Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilen anlamının dışında başka anlamlara gelecek şekilde kullanma." (Türk Dil Kurumu [TTK], 2012). Büyük Türkçe Sözlük metafor kelimesinin anlamını mecaz, istiare, kinaye, teşbih olarak dört farklı karşılıkla kullanmıştır. Mecaz kelimesinin anlamını ise "Bir sözün gerçek anlamında kullanılmayıp, ilgi ve benzerlik yönü bulunan başka bir anlamda kullanılması" olarak tanımlamıştır (Doğan, 2005). Bu edebî sanatın, gündelik dilde yer aldığından çok daha fazla dilbilim ve edebiyat alanı içerisinde geniş bir yeri vardır. Mecazlar, kelimelerin ifade ettikleri anlamlarda veya kullanışlarında, söze güzellik, kuvvet ve canlılık katmak amacıyla yapılan değişikliklerdir (Darıcı, 2014).

Astronomi biliminin alt disiplini olan Kozmoloji dersinde bir üniversite profesörü evrenin genişlediğini öğrencilerine anlatmakta sorun yaşamıştır. Bu sorunu evreni şişen bir balona, yıldızları ise balon üzerine yerleştirilmiş noktalara benzetmiştir. Bu benzetmede evrenin genişlemesinin bir sonucu olarak yıldızlar sürekli birbirinden uzaklaşmaktadırlar. Evrenin genişlemesine ilişkin bu mecaz ilk defa 1931 yılında Sir Arthur Eddington tarafından kullanılmıştır ve o günden beri dünyanın hemen her yerinde bu konuda kullanılan en yaygın mecaz olarak kullanılagelmiştir. Kozmik balon mecazında olduğu üzere bilimde mecaz kullanımı bilime pedagojik bir araç olarak hizmet etmenin yanı sıra bilimsel keşiflere de yardımcı olmaktadır. Mecaz yoluyla düşünme bilimsel sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Kesin anlamlandırma amacıyla sözcükler ve formüller kullanılmasının yanı sıra fiziksel benzetme yapmadan akıl yürütmek ve zihinsel resimler oluşturmak, topların zıpladığını ve sarkacın sallandığını hayal etmeden bilim yapmak olanaksızdır (Lightman'dan aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 235).

Metafor kavramı hemen hemen her alanda kullanılmaktadır. Metaforlar üzerine son yıllarda yoğun araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Metafor farklı kaynaklarda ve bilim alanlarında farklı terimlerle ilişkilendirilmektedir. Genel olarak sosyal bilimler alanında yaygın bir kullanıma sahip olan metafor; sosyoloji ve felsefede analoji, edebiyat ve dilbilim alanında eğreltileme, mecaz, ödünçleme, istiare, eğitimbilim alanında ise daha çok benzetme anlamında kullanılmaktadır. Fakat, bunların hiçbiri tam olarak metaforik düşünceyi karşılayamamaktadır. Bu yüzden de doğrudan metafor kavramının tercih edildiği görülmektedir (Zeren ve Yapıcı, 2014).

Yapılan çalışmalardan yola çıkılarak metafor kavramı hakkında yapılan tanımlamalardan seçilenler şu şekildedir:

Töremen ve Döş (2009), metaforları sosyal bir gerçeği ifade etmek amacıyla kullanılan dilsel araçlar olarak tanımlamaktadır. Çalışkan'a (2009) göre metafor, söz figürü olmanın ilerisinde bilgiyi kavramada alternatif yorumlar getiren, kimi zaman kendine has bir gerçeklik, bilgi üreten bir mekanizmadır.

Metafor; bir şeyi veya bir fikri ona çok benzeyen niteliklere sahip başka bir şey ile genel olarak "gibi", "benzer" sözcüklerini kullanmaksızın istenen tanımlamayı yapmak, anlatıma üslup güzelliği ve kolaylığı katmak amacıyla kullanılan sözcük ya da sözcük kümesidir. Bir başka deyişle metafor; bir kavramı, kelimeyi, terimi, olguyu daha güzel ve etkili anlatmak amacıyla, başka bir anlamda olan bir sözcükle, ilgi kurularak benzetme yoluyla kullanılmasıdır (Aydın, 2004).

Metafor, dilin sembolik amaçlı kullanımına bağlı olarak bir kavram veya durumu başka bir kavramla veya bir durumla kullanılması biçiminde tanımlanabilir (Aydın ve Pehlivan, 2010).

Morgan'a (1997, s. 14) göre metafor kullanımı, genel olarak dünyayı kavrayışımıza sinen bir düşünce biçimi ve bir görme biçimi anlamına gelmektedir. Bu yönüyle metafor, bir bireyin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada işe yarayan güçlü bir zihinsel araçtır.

İki nesne veya kavramı birbirine bağlayan dilsel bir araç olan metafor, bir yaşantıdan diğer yaşantıya geçiş veya karşılaştırma yapmak üzere iki değişik fikir veya kavramın ilişkilendirildiği sembolik bir dil aracı olarak kabul edilmektedir. Metaforlar, günlük konuşma dilinde isim, fiil veya niteleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Palmquist'den aktaran Aydoğdu, 2008).

Morgan'ın (1997, s. 14) açıkladığı üzere metaforlar genel olarak söylemi süslemek amacıyla kullanılan bir söz sanatından ibarettir, fakat metaforun önemi bundan çok daha fazladır. Yapılan araştırmaların sonuçları göstermiştir ki metafor, düşünme biçimimizi, dilimiz ve bilim hayatımız üzerinde olduğu kadar, kendimizi günlük hayatta ifade edişimiz üzerinde de biçimlendirici, etkileyici bir yapıya sahiptir. Bir deneyim öğesini bir başka deneyim öğesi açısından algılamaya çalıştığımızda metafor kullanırız. Böylece, metafor, A'nın B olduğunun açık veya örtük belirtilmesiyle oluşur. "İnsan aslandır" cümlesinde, insanın aslana benzeyen yönlerine dikkat çekmek için aslan imgeni kullanırız. Metafor, insan anlayışımızı, kısmi olmakla birlikte ayırt edici bir biçimde çerçeveler.

Şeyihoğlu ve Gençer'e (2011) göre metaforlar evde, okulda, sokakta kısacası günlük hayatımızın her alanında insanlar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Metafor, soyut ya da anlaşılması güç olguların tanınan ifadelerle anlatılmasıdır. İki nesne veya kavramı birbirine bağlayan dilsel bir araç olan metafor, bir yaşantı alanından diğer yaşantı alanına geçiş ya da karşılaştırma yapmak amacıyla iki

değişik fikir veya kavramın ilişkilendirildiği sembolik bir dil yapısı olarak kabul edilmektedir.

Arslan'a (2008) göre metafor kelimesi esas olarak Grekçe' de "metaherein" kelimesinde gelmektedir. Taşımak, transfer, aktarım gibi anlamlar taşımaktadır. Anlaşıldığı üzere metafor, pek çok tanımı olmasına rağmen kendi puslu atlasında bütün bilinmezlikleri ve gösterişli yapısıyla gezinen postmodern kavramı gibi, kendiyle kavgalı, anything goes (her şeye gider) bir sözcüktür. Bu nedenle farklı insanlar için farklı anlamlar ifade etmiştir; hatta o derecede ki, bu alanda çalışan uzmanlar için dahi metafor, tam tanımlanamayan bir puzzle gibi farklı biçim ve anlam algıları taşımaktadır.

Lakoff ve Johnson (2010, s. 27), metaforun özünün bir şeyi başka bir şeye göre anlamak ve tecrübe etmek olduğunu ifade etmişlerdir. Cerit (2008) metaforu, "insanların hayatı, çevreyi, olayları ve nesneleri nasıl gördükleri; farklı benzetmeler kullanarak açıklamaya çalışmada kullandıkları bir araç" olarak ifade etmiştir.

Tepebaşlı (2013, s. 15) metaforların ortaya çıkışının farklı nedenlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Örneğin;

Dili güzelleştirmek, ifadeleri güçlendirmek.

Dolaylı dil kullanarak eleştirilerden veya sansürden kurtulmak.

Dini, kültürel vs. nedenlerden dolayı kanun sayılan veya yüceltilen bazı konuları dolaylı olarak anlatabilmek.

Dil açısından ise sözlüksel bir boşluğu doldurmak.

Semerci'ye (2007) göre metaforlar canlı veya cansız, soyut veya somut olabileceği gibi olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Metaforlardan bilgi toplama aracı ve sorgulama aracı olarak da yararlanılmaktadır. Metaforlar, yeterince anlaşılmamış konuların daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, problemlerin net olarak ifade edilmesinde önemli rol oynamakta, en önemlisi de düşüncelerin özetlenmesini sağlamaktadır.

Metaforlar iki şey arasında karşılaştırma yapmak, iki şey arasındaki benzerliklere dikkat çekmek amacıyla veya bir şeyi başka bir şeyin yerine koyarak açıklamak için insanlara kolaylık sağlarlar. Örneğin, ''Öğretmen bahçıvan gibidir." veya ''Öğretmen bahçıvana benzer." ifadesinde, öğretmenin bahçıvana benzer özelliklerine dikkat çekmek amacıyla ''bahçıvan" imgesini kullanılmaktadır. Buna göre, herhangi bir metafor ilişkisinde, en az üç temel öğenin var olması gerekmektedir (Forceville' den aktaran Saban, 2004). Bunlar: (1) metaforun konusu (örneğin, ''Öğretmen bahçıvan gibidir" cümlesindeki 'öğretmen" sözcüğü), (2) metaforun kaynağı (örneğin, ''Öğretmen bahçıvana benzer" cümlesindeki ''bahçıvan" kav-

ramı) ve (3) metaforun kaynağından (yani ‘’bahçıvan” olgusundan) metaforun konusuna (yani ‘’öğretmen” olgusuna) atfedilmesi düşünülen özellikler (örneğin, ‘’Nasıl ki bir bahçıvan yetiştirdiği fidanlarla ayrı ayrı ilgilenirse, öğretmen de sınıfındaki öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almalıdır”). Dolayısıyla, herhangi bir metafor ilişkisinde, metaforun kaynağı, metaforun konusunu farklı bir bakış açısıyla anlamada ve açıklamada bir filtre veya süzgeç vazifesi görmektedir.

Metafor, iki unsur (A ve B) arasındaki ilişkiye (C) dayanır. Tarihsel süreçte ve değişik disiplinlerde bu ilişkiler farklı farklı tanımlanmıştır.

	A	B	C
	Ali	aslandır	cesur, atik vs.
Aristo, Quintilian	ait olan	ait olmayan	tertium comparatis
Richard	tenor	vehicle	ground
Weinrich	imge alan	imge gönderen	uyarılan imgeler
Bilişsel açıdan	hedef	kaynak	mapping
Türkçede	benzeyen	benzetilen	benzetme yönü

Metaforik süreç, ‘’Ali aslandır” örneğinde;

Ali (A) = Açıklanmak istenen ‘’hedef’” tir.

Aslan (B) =Açıklayıcı konumundaki ‘’kaynak” tır.

(C) ise bu örnekte yer alan somut olarak kullanılan semantik niteliklerdir.

Hedef (A), hedef benzeyendir. Ali örnekte benzeyen olarak ifade edilmektedir. Ali de dâhil herkes, Ali’nin gerçekte tabiattaki gibi bir canlı olmadığını bilir. Onun içerdiği bazı imgeler hedef konumundaki Ali’yi açıklamak için kullanılmıştır.

Kaynak (B), imge göndericisi olarak da ifade edilen kaynak hedef konumundaki Ali’yi açıklamak için kullanılan imgelerin sahibidir. Zamana ve zemine göre her şey kaynak olarak kullanılabilir. Kaynak olarak çevremizdeki somut unsurlardan faydalanabiliriz. Örnekte de ifade edildiği üzere bu kaynak ‘’aslandır”, aslanın bazı semantik özelliklerini Ali’ye yansıtırız.

Semantik özellikler (C), aslan kelimesinin sözlüklerde yer alan veya almayan anlamları onun semantik özelliklerini (aslana ait imgeleri) oluşturur. Bu imgeler (semantik nitelikler) tarihsel olarak sabit kalabildiği gibi, sayıları artıp azalabilir. Bu durum dilin canlılığı, dil değişimiyle ilgili genel bir konudur. Kısıtlayıcı kurallar koymak zordur.

‘’Ali aslandır” örneğinde, biz aslana ait imgelerin bütününü kullanmadığımızdan dolayı iki kavramı birbirinden ayırt etmek gerekirse imge tarlası (bahçesi) ve uyarılan imgeler (kullanılan semantik nitelikler):

İmge tarlası (bahçesi), ifadelerin sahip olduğu veya ona yüklenen semantik özelliklerin bütünüdür. İmge tarlası içinden uygun olanı seçip alabileceğimiz imkân alanı sunar ve imge zenginliği sağlar. Cinsiyet ve bebek durumunu göz önünde tutmadan aslan ile ilgili olarak imge bahçesi (olası semantik niteliklerin bütünü) şu şekilde olabilir: -heybetli, -güçlü, -kuvvetli, -atik, -cesur, -uysal veya uyumlu (kendi grubu içerisinde), -sevimli (küçük yavru olarak), -korkunç, - uykucu, -yelesi olan, -Afrika (günümüz açısından), -büyük kedi, -saldırgan, -vahşi hayvan, -kükreyen vs. daha da artabilecek bu özellikler **C** alanına aittir.

Uyarılan imgeler (kullanılan semantik nitelikler), aslanın sahip olduğu bütün semantik özellikler aynı anda ve aynı yerde kullanılmamaktadır. Bunlar arasından uygun semantik özelliklerden seçimler yapılmaktadır. Belirli bir bağlam için geçerli, somut kullanımlar uyarılan imgelerdir. Geleneksel olarak bu alana kesişme veya benzeşim alanı (tertium comparatis) denir. ‘’Ali aslandır” ifadesinde onun cesur yönünü, mücadeleciliğini belirtmektedir. Geçerli anlamın hangisi olduğunu ilgili bağlam belirler. O halde imge bahçesi bu zenginliği ifade etmektedir. Aslan kelimesi hem imge gönderip uyarmakta hem de kendi içinde bu imgeleri barındırmaktadır (Tepebaşlı, 2013, s. 17-21).

Metaforun Tarihçesi

Felsefede metafor, daha İlkçağ felsefesi filozoflarının eserlerinde karşımıza çıkmaktadır (Keklik 1987b, s.26). İlkçağ felsefesinde ün kazanmış bazı filozofların yaptığı metaforlara örnekler vererek, metaforun tarihçesine göz atalım.

Metafor yoluyla düşüncelerini ifade ederek üslubunu güzelleştiren en eski filozof ise Pitogoras olmuştur (M.Ö. 570-494?). Pitogoras insan hayatındaki safhaları mevsimlere benzetmektedir. İnsan hayatında dört evre olduğundan bahseder. İlk yirmi yılımızı kapsayan çocukluk devremizi ilkbahara, ikinci yirmi yıllık devremizi yaz mevsimine, üçüncü yirmi yıllık devremizi (olgunluk dönemi) sonbahara ve nihayet dördüncü yıllık dönemimiz ihtiyarlık dönemidir ki bu da kış mevsimine benzetmektedir (Kranz’dan aktaran Keklik, 1990a, s. 13).

İlkçağ’da metaforu kullanan en eski düşünürlerden biri de Socrates (M.Ö. 468-399) olmuştur. Socrates’in zor anlaşılan meselelerin kolay anlaşılabilmesi için yapmış olduğu ve Platon tarafından aktarılan balmumu metaforunda; insan ruhu balmumundan bir levhaya, duyularla hissettiğimiz maddi nesneler ise bu levha üzerinde iz bırakan mühürlere benzetilmektedir (Draaısma, 2007, s. 47- 48).

İlkçağ felsefesinde metaforlara önem veren filozoflardan biri olan Platon (M.Ö. 427-347), İslam dünyasında da meşhur olmuş "Eflatun el İlahi" adıyla anılmıştır (Keklik, 1987b, s.73). Platon'un meşhur "Mağara Metaforu", "Devlet" adlı eserinde geçmektedir. Platon diyor ki:

"…Yeraltı mağarasına benzeyen bir yer içinde insanlar var. Önde ışığa açılan bir giriş…

İçindekiler çocuklarından başlayarak ayaklarından boyunlarından zincire vurulmuş halde, bu mağaramsı yerde yaşıyorlar. O kadar sıkıca bağlanmışlar ki başlarını bile çeviremiyorlar. Arkalarında yüksek bir yerde yakılmış bir ateşin pırıltıları görülüyor. Tutsaklarla ateş arasında dikçe bir yol var. Bu yol boyunca da kukla oynatıcılarının seyircilerle kendi aralarına koydukları, üzerinde becerilerini gösterdikleri bölmeye benzeyen alçak bir duvar düşün…

Bu duvarın arkasında insanlar düşün. Ellerinde çeşitli araçlar, taştan, tahtadan yapılmış, insana, hayvana, ya da böylesi şeyleri anımsatan kuklalara benzeyen şeyler tutuyorlar…"

Tıpkı bizler gibiler ama! Böyle bir durumda olan insanlar kendilerini, yanındakileri görebilirler mi? Tek görebildikleri artlarında yanan ateşin aydınlığıyla mağarada karşılarına yansıyan gölgelerdir, değil mi?...

Bu zindanın içinde bir de yankı düşün. Geçenlerden biri her konuştukça, mahpuslar bu sesi, karşılarındaki gölgenin sesi sanmazlar mı?...

Benzetmemizi şimdi de biraz önce söylediklerimize uyduralım. Zindan mağara, görülür dünya olsun, mağarayı aydınlatan ateş de güneşin yeryüzüne saldığı ışığı. Üstteki dünyaya ulaşan yokuş, izlenen güzellikler de, ruhun düşünce dünyasına yücelmesi olsun… Doğrusunu, yanlışını Tanrı bilir ancak, benim için kavranabilir dünyanın sınırlarında "iyi" ideası vardır. Kişi kolayca göremez onu. Görebilmesi için de, dünyadaki iyi güzel her şeyin ondan geldiğini anlaması gerekir. Somut dünyada da doğrulukla kavrayışın kaynağıdır o..."(Platon, 2015).

Yukarıda bahsedilen benzetmeyle ilgili olarak Keklik (1990a), "Felsefede Metafor" isimli eserinde Platon'un mağara metaforu ile maddi nesneler dediğimiz şeylerin aslında ideaların gölgelerinden ibaret olduklarını göstermek istediğini, Saruhan (2005), "İslam Düşüncesinde İstiare (Metafor)" isimli eserinde; Platon'un mağara metaforuyla maddi şeyler dediğimiz şeylerin ideaların gölgelerinden ibaret olduğuna ve ruhun bir vücut kalıbı içinde bu dünyaya inmeden bu bilgileri edindiğine dikkat çektiğini, Yılmaz (2007) ise "Derrıda'nın Metafor Kullanımı" isimli çalışmasında, Platon'un "Devlet" adlı yapıtında idealar kuramını açıklamak için sıkça metaforlara başvurduğunu belirtirken örnek olarak meşhur Mağara metaforunu göstermektedir.